I

Люлю спала голою, бо любила поніжитися на простирадлах, хоча їхнє прання й коштувало дорого. Анрі спочатку перечив: мовляв, де це чувано спати голим у ліжку, так робити гидко. Та все кінчилося тим, що він чинив як дружина, проте й далі вважав це за розпусту; буваючи в товаристві, він завдяки вродженим манерам, виструнчувавсь як кілочок (він захоплювався швейцарцями, зокрема женевцями, схиляючись перед їхньою статечністю, бо вони були, ніби дерев'яні), однак не стежив за собою в дрібницях, скажімо, не завжди був охайний, подовгу не міняв спідніх: кладучи їх до брудної білизни, вона не могла втриматися, щоб не завважити, що внизу біля матні вони жовті; сама Люлю не відчувала огиди до бруду, скажімо, на ліктях, навпаки, це ніби створювало більшу інтимність, видимість близькості; вона недолюблювала англійців, бо їхні немов нелюдські тіла нічим не пахли. Але Люлю відчувала огиду до неохайності свого чоловіка, бо це походило від звички солодійства. Прокинувшись уранці, він завжди проймався ніжністю до самого себе, голова йому повнилася сновидіннями, і яскраве денне світло, холодна вода, волоски зубної щіточки видавалися лому страшною несправедливістю.

Люлю лежала горілиць, засунувши великого пальця лівої ноги в розпір простирадла; то був не розпір, власне, а дірка — прорвана по живому. Це її дратувало; завтра треба залатати, казала вона собі, але просувала пальці, щоб ними відчути, як рветься тканина. Анрі ще не заснув, проте й не турбував її. Він часто скаржився Люлю: не встигну заплющити очей, як відчуваю себе зв'язаним тонкими, цупкими путами, не можу навіть поворухнути пальцем. Достоту велика муха, що заплуталася в павутинні. Люлю подобалося відчувати біля себе це велике полонене тіло. Якби воно могло лишатися таким нерухомим, ніби спаралізованим, то я б про нього піклувалася, обмивала, як дитя, й часом перевертала б на живіт і давала ляпасів, а якщо надійшла б коли-небудь матуся, я, щось вигадавши, відкинула б простирадла, і мати побачила б його голісіньким. Вона напевно закам'яніла б на місці, адже

минуло років п'ятнадцять, як матінка бачила його таким. Люлю ніжно провела рукою по стегну чоловіка і легенько вщипнула його в пах. Анрі забурмотів, але не ворухнувся. Дійшов до імпотенції. Люлю всміхнулася: слово "імпотенція" в неї завжди викликало посмішку. Ще тоді, коли вони кохалися з Анрі і він лежав обіч неї так само, ніби спаралізований, їй подобалось уявляти, що його терпляче обв'язують такі маленькі чоловічки, як оті, котрих вона бачила на малюнку, коли малою читала про мандри Гуллівера. Вона часто називала Анрі Гуллівером, і йому це подобалося, бо ім'я було англійське і Люлю при цьому прикидалась ученою, але було б іще ліпше, якби Люлю вимовляла його з акцентом. Тією вченістю вони справді могли б мені колоти очі: та якби йому заманулося вченої, нехай побрався б із Жанною Беде, в неї одне плече вище, зате вона володіла п'ятьма мовами. Коли ще ходили в парк Со по неділях, я так нудилася вдома, що брала абияку книжку; і завжди хтось підходив глянути, що я читаю, а його менша сестра запитувала мене: "Ви розумієте, Люсі?.." Біда в тому, що він не вважав мене вишуканою. Швейцарці, о, це люди вишукані, тому його старша сестра вийшла заміж за швейцарця, що встругав їй п'ятірко дітей, а потім надокучив своїми горами. Я не можу мати дітей, я безплідна, але я ніколи не думала, що його поведінка вишукана: коли раз у раз, ідучи зі мною, він заходив у туалети, а я, чекаючи на нього, мусила тим часом оглядати вітрини крамниць,— який у мене мав бути вигляд? А він знай виходить і обсмикує штани, згинаючи ноги, ніби дід.

Люлю витягла великого пальця із дірки простирадла і з утіхою засовгала ногами, відчуваючи свою граціозність біля цього кволого й скутого тіла. Вона почула булькотіння: коли кишки виграють марш, це дратує, ніколи не можеш угадати, чи воно діється в його утробі, чи в моїй. Вона заплющила очі: це булькає рідина в торбинках із м'якими трубками, таке є в усіх, у Ріретти, в мене (я не люблю про це думати, в мене від цього відразу млоїть у животі). Він мене кохає, але гидує моїми нутрощами, якби йому показали мій апендикс у банці, він би його не впізнав, він безперестанку мене м'яцкає, проте, якби втелющили йому в руки банку, у нього в душі нічого б не ворухнулося, йому навіть і на думку не спало б, що "це її", що треба кохати в людині все: і стравохід, і

печінку, і кишки. Може, їх не люблять, бо не звикли, а якби на них дивились, як на наші долоні чи руки, то, можливо, б і полюбили; отже, морські зірки, певне, кохають одна одну сильніше за нас, вони розпластуються на пляжі під сонцем і вивертають свій шлунок, щоб ним ухопити повітря, і всі можуть це споглядати; цікаво, кудою вивернеться наш,— через пуп? Вона склепила повіки, і перед нею закружеляли голубі диски, як учора на ярмарку, коли вона ціляла каучуковими стрілами по дисках, і від кожного удару там засвічувалися літери, складаючи назву міста; він через свою дурну звичку тулитися до мене ззаду, перешкодив мені скласти повну назву міста Діжон; мені стає гидко, коли хтось торкається до мене ззаду, я б воліла не мати спини, мені не до вподоби, коли зі мною чинять отаке; я їх не бачу і вони можуть собі це дозволити, їхніх рук не видно, і лише відчуваєш, як вони сновигають зверху донизу, ті рухи непередбачливі; на вас дивляться, вилупивши очі, а ви нікого не бачите, Анрі це обожує; він ніколи про це й не помишляв, а тепер тільки й думає, як прилаштуватися позаду, я впевнена, що він навмисне торкається мене ззаду, знаючи, що я ладна померти від сорому, відчуваючи там оте; коли я встидаюся, то він ще більше збуджується, ну та я не хочу думати про нього (вона боялася), я волію думати про Ріретту. Вона згадувала Ріретту щовечора в один і той же час, саме тоді, коли Анрі починав мурмотіти й стогнати. Але згадка приходила не зразу, вривався хтось інший, якусь мить вона навіть бачила чорне кучеряве волосся і, усвідомивши, що воно осьде, здригалася: адже ніколи не знаєш, що з'явиться; якщо тільки обличчя, то ще півбіди, але бували ночі, впродовж яких вона не склепила й ока від гидких споминів, які знову й знову роїлися в голові; як жахливо, коли знаєш про чоловіка все, а надто це. Анрі зовсім інший, я можу його уявити з голови до п'ят, він мене розчулює, тому що з усієї його кволої сірої плоті випинається рожеве черево; він каже, що добре збудований чоловік, коли сидить, має на череві три складки, а в нього самого їх шість, проте він рахує одразу по дві і не хоче помічати решти. Думаючи про Ріретту, вона відчувала роздратування: "Люлю, ти не бачила насправді гарного чоловічого тіла". Це, звичайно, смішно, бо ж знаю, вона має на увазі тіло тверде, як камінь, м'язисте, я такого не люблю. Паттерсон мав саме таке тіло, і я почувалася розм'яклою, ніби гусінь, коли він стискав мене в

обіймах; я вийшла заміж за Анрі тому, що він був м'якотілий і нагадував парафіального священика. Священики пещені, як жінки, і під своїми рясами, здається, носять панчохи. Коли мені виповнилося п'ятнадцять років, у мене не раз виникало бажання якось нищечком підняти рясу й глянути на їхні чоловічі ноги і спідні: мене втішало, коли я помічала в них щось таке між ногами; однією рукою притримуючи рясу, я другою мацала вздовж ніг, сягаючи туди, куди цілилася; це неправда, що я люблю тільки жінок, не цуралася й чоловічої штуковини, та ще коли вона під рясою, ніжна, як велика квітка. Щоправда, її ніколи не можна було взяти до рук,— якби ж вона зоставалася м'якою! — а вона починала ворушитися, мов звір, твердішала, й наганяла на мене страх, видовжувалася, ставала твердою і прямою до брутальності; яка це гидота — кохання. Я кохала Анрі, бо його маленька дрібничка ніколи не тверділа, ніколи не зводила голівки, я сміялася, інколи цілувала її і вже не боялася, як колись у дитинстві; вечорами я брала його маленьку ніжну штуковинку пальцями, він шарівся і, сопучи, відвертав голову, але вона не ворушилася, залишалася супокійною у моїй руці, я не стискала її, і так ми лежали довго, аж поки він засинав. Тоді я переверталася на спину і думала про священиків, про щось непорочне, про жінок і спочатку гладила свого живота, свого прекрасного гладенького живота, потім пускала руки нижче, пускала і від цього отримувала втіху — ту втіху, яку тільки я могла собі дати.

Кучеряве волосся, волосся, як у негрів. Почуття страху клубком застрягло в горлі. Але Люлю з усієї сили примружила повіки, і врешті, з'явилося маленьке малиново-золотаве вушко, вухо Ріретта, що скидалося на льодяник. Люлю, уздрівши його, не зраділа, як завше, бо саме тієї миті вона почула Ріреттин голос. Це був пронизливий голос, якого Люлю не любила. "Ти повинна їхати з П'єром, моя маленька Люлю; це єдина розумна річ, яку можна вчинити". Я дуже прив'язалася до Ріретта, але вона мене трохи дратує, бо часом поводиться зарозуміло, хизуючись своєю кмітливістю. Напередодні біля Академії Ріретта з діловим і трохи збентеженим виглядом, нахилившись, порадила: "Тобі не можна залишатися з Анрі, ти його більше не кохаєш, це злочин". Вона не оминала нагоди покпити з нього,— гадаю, це не дуже люб'язно з її

боку,— він завжди поводився з нею бездоганно; я його більше не кохаю, — може, й так, одначе не Ріретті говорити про такі речі; з нею все видавалося простим і легким: кохання є або його нема, але я не з простих. По-перше, в мене свої звички, а по— друге, я його кохаю, це мій чоловік. Мені закортіло її вдарити, мені завжди хотілося зробити їй боляче, бо вона товпига. "Це злочин". Вона підняла руку, і я побачила її пахву, Ріретта дужче мені подобалася з оголеними руками. Пахва. Вона трохи відкрилася, нагадуючи рот, і Люлю запримітила блідо— рожеву зморшкувату плоть під скуйовдженою шерстю, схожою на чуприну; П'єр її називав пухкенькою Мінервою, чого вона дуже не любила. Люлю всміхнулася, пригадавши свого меншого брата Робера, що одного разу, коли вона була в сорочці, спитав: "Чому в тебе волосся під руками?", а вона відповіла: "Це хвороба". Люлю полюбляла перевдягатися перед своїм меншим братом, бо в нього завжди з'являлися химерні міркування; цікаво, де вони в нього бралися? І він доторкався до всіх речей Люлю, старанно складав сукні, у нього були вельми меткі руки, згодом із нього вийде великий жіночий кравець. Чудова професія, я в нього буду розкрійницею. Смішно, коли дитина мріє стати жіночим кравцем; якби я вродилася хлопчиськом, мені здається, я б воліла стати дослідником або актором, тільки не жіночим кравцем; але він завжди був мрійником, говорив рідко, прямував до своєї мети; я хотіла бути доброю сестрою, ладною йти прошаком у фешенебельні будинки. Я відчуваю, як мої повіки дедалі важчають і важчають, ніби плоть, здавалося, ще мить — і провалюся в сон. Моє гарне бліде обличчя під чепчиком набрало б вишуканого вигляду. Перед моїм зором відкрилися б сотні темних передпокоїв. Але служниця майже відразу б увімкнула світло; тоді б я помітила родинні портрети, бронзові статуетки на консолях. І вішалки. Входить пані з записником і п'ятдесятифранковою купюрою: "Це моя сестра". — "Дякую, пані, Бог вас благословить. Бувайте". Проте я б не змогла бути справжньою сестрою. В автобусі я б не раз накидала оком на якогось типа, той спочатку був би ошелешений, відтак ішов би за мною, плетучи цілий мішок гречаної вовни, і я запроторювала б його до в'язниці з допомогою поліцейського. Гроші від пожертв я б залишала собі. Що ж я могла б собі купити? ПРОТИОТРУТУ. Це дурниця. Мої очі розм'якають, це мені подобається, їх ніби змочили водою, і всьому моєму

тілу стає затишно. Прекрасна тіара зі смарагдів і лазуриту повернулася, повернулася, й постала жахлива бичача голова, однак Люлю не злякалася і спромоглася вимовити: "Допомога. Птахи Канталю. Незрушність". Безконечна черлена ріка прокрадалася плазом через засушливі рівнини. Люлю подумала про механічного сікача, потім про помаду для волосся.

"Це злочин!" Вона здригнулася й схопилася серед ночі з рішучим поглядом. Вони мене катують і навіть не здогадуються про це? Я знаю дуже добре, Ріретта це робить із добрими намірами, але вона, така розважлива щодо інших, мусила б знати, що мені треба подумати. Він сказав, пропікаючи мене поглядом: "Ти прийдеш! Ти прийдеш до моєї оселі, до мене, я тебе жадаю всю". Я боюся його погляду, коли він хоче мене загіпнотизувати, то мне мою руку і, дивлячись йому в очі, я завжди згадую волосся на його грудях. "Ти прийдеш, я тебе жадаю всю" — як можна казати такі речі? Я не собака.

Коли я сідала, то всміхалася до нього, заради нього змінила пудру і підвела очі, бо йому це подобалося, але він нічого не помічав, не дивився мені в обличчя, лише витріщався на мої груди, і я б ладна була, щоб вони в мене всохли, аби лише досадити йому, хоча вони й так були невеликі, можна сказати, навіть зовсім маленькі. "Ти приїдеш на мою віллу в Ніцці". Він сказав, що вона біла з мармуровими сходами, з виходом на море, і ми там цілісінький день ходитимемо голі і це, мабуть, смішно, коли хтось піднімається сходами голяком; я змушуватиму його йти першим, інакше не зважуся ступити й кроку, завмру на місці, щиро бажаючи, щоб він осліп; а втім, це не змінить майже нічого; коли він там, мені завжди здається, що я гола. Він мене взяв за руки, у нього був лютий вигляд, і сказав: "Ти влопалась у мене!", а я злякалася й тому відповіла: "Так"; я хочу зробити тебе щасливою, ми мандруватимемо на автомобілі, на човні, поїдемо до Італії, і я дам тобі все, чого лише твоя душа забажає. Але ця вілла майже порожня, і ми спатимемо на долівці, підстеливши матрац. Він хоче, щоб я спала в його обіймах, і я відчуватиму його запах; мені дуже подобалися його груди, бо вони були смагляві й широкі, хоча зверху на них стриміла кучма волосся, мені

подобаються чоловіки без волосся, його волосся було чорне і ніжне, як із піни, інколи я його гладила, а інколи сахалася від жаху, відсувалася якнайдалі, але він пригортав мене до себе. Він хотів би, щоб я спала в його обіймах, він стискатиме мене у своїх обіймах, і я відчуватиму його запах, а коли стемніє, ми вслухатимемося в морський прибій; він здатен розбудити мене серед ночі, тільки-но йому забагнеться зробити це; я ніколи не зможу спати спокійно, хіба що під час менструації, бо лише в такому випадку він мене не чіпатиме, а ще, здається, є чоловіки, котрі виробляють це із жінками й під час менструації, і після цього в них на животі кров, чужа кров, на простирадлах, скрізь, це бридко, навіщо нам тіла?

Люлю розплющила очі; світло, що пробивалося з вулиці, червонило завіси і вони червоно відбивалися в дзеркалі; Люлю любила це червоне світло, напроти вікна, ніби в театрі тіней, вимальовувався фотель. На бильцях фотеля Анрі склав свої штани, шлейки яких звисали в порожнечу. Треба йому купити затискачі для шлейок. Ох, як мені не хочеться від'їжджати! Він мене обніматиме цілий день, і я належатиму йому, буду його відрадою, він дивитиметься на мене, думатиме: "Це моя втіха, я обмацав її всю і ще не раз так робитиму, якщо тільки мені цього забагнеться". У Пор-Роялі. Люлю копнула кілька разів ногою простирадла, вона відчувала огиду до П'єра, згадуючи те, що сталося в Пор-Роялі. Вона стояла за живоплотом, гадаючи, що П'єр сидить в автомобілі і розглядає мапу, я раптом помітила, що він підкрадається до неї ззаду, дивиться на неї. Люлю штовхнула Анрі ногою, він зараз прокинеться. Але Анрі лише зітхнув і не прочунявся. Я б хотіла познайомитися з гарним молодиком, чистим, як дівчина; ми не торкатимемось одне одного, гулятимем берегом моря, тримаючись за руки, а вночі лягатимем у двоспальне ліжко, як брат і сестра, і розмовлятимем до самого ранку. А ще ліпше житиму з Ріреттою; адже жінкам так добре вдвох; плечі в неї гладкі й лискучі; мені було боляче, коли вона кохалася із Френелем,— мене лютило, коли я уявляла, як він її голубить, спроквола обіймає плечі, пестить груди, і як вона стогне. Цікаво, яке в неї обличчя, коли вона розпластується ось так, уся гола, під чоловіком, відчуваючи руки, що нишпорять по її тілу. Я б не

торкнулася до неї, хоч би мене озолотили, я б не знала, що з нею робити, навіть якби вона дуже цього хотіла, благаючи мене: "Я хочу дуже", я б не знала, але, якби я була невидимою, то зголосилась би бути там тоді, коли з нею це роблять, і дивитися їй в обличчя (мене здивує, коли вона все ще матиме вираз Мінерви), злегка пестити рукою її розведені коліна, рожеві коліна, і слухати її зітхання. Люлю аж пересохло в горлі, і вона хрипко засміялася; не раз їй приходили в голову такі думки. Колись вона уявила, як П'єр хоче зґвалтувати Ріретту. А я йому допомагаю, тримаючи її в обіймах. Вчора. В неї палали щоки, ми сиділи на канапі одна проти одної, ноги в неї були стулені, але ми мовчали, ми ніколи нічого не скажемо. Анрі почав хропіти, і Люлю свиснула. Я тут не можу заснути, нервуюся, а він хропе, недоумок. Якби він мене обняв, якби він мене попрохав, якби він мені сказав: "Ти моя, Люлю, я кохаю тебе, не їдь", я б пожертвувала цим і залишилася б, авжеж, я б залишилася з ним на все життя, йому на втіху.

II

Ріретта сіла на терасі "Собору" й замовила портвейн. Вона почувалася втомленою і була розгнівана на Люлю:

"...їхній портвейн відгонить корком, Люлю з цього кепкувала, бо сама замовляла каву, хоча й не прийнято замовляти каву, коли треба пити аперитив; тут вони п'ють каву або ж каву з вершками цілий день, бо не мають грошей; певне, їм прикро від цього, я так не змогла б, я на очах усіх відвідувачів вискочила б із кав'ярні, ці люди не мають потреби стримуватися. Не розумію, чому вона завжди призначає побачення зі мною на Монпарнасі; адже кав'ярня "Мир" поблизу неї, можна здибатися там чи в "Пам-Памі", зрештою це неподалік і від моєї роботи; не можу висловити, як сумно щоразу бачити ці обличчя; ледве й випадає якась вільна хвилина, то треба бігти сюди, хай би вже на терасі, але всередині,— о, цей запах брудної білизни! — до того ж не люблю невдах. Ба й на терасі я почуваюся недоречною, бо одяг на мені чистіший, і це дивує тих, хто, проходячи, помічає мене в натовпі, де трапляються навіть такі, що й не голяться, а в жінок бозна-який вигляд.

"Цікаво, що вона там робить?" — питають вони. Я добре знаю, що він цього літа приходив кілька разів з досить багатими американками, але, здається, через політику нашого теперішнього уряду вони тепер зупиняються в Англії, і тому торгівля предметами розкоші йде погано, я продала наполовину менше, ніж торік о цій самій порі; цікаво, як працюють інші, якщо я справді найкраща продавщиця, як то сказала пані Дюбеш; мені шкода маленьку Йоннель, вона не вміє продавати, вона, мабуть, не спроможеться цього місяця заробити більше, ніж її ставка, вистоявши на ногах цілісінький день, хочеться трохи перепочити в затишному місці, хоч трохи розкішному і вишуканому, де добре вишколений персонал, хочеться заплющити очі й розслабитися, а відтак замовити тиху музику; можна собі дозволити час од часу ходити до посольської танцювальної зали; але офіціанти тут, видно, звикли мати справу з абиякими відвідувачами і дуже нахабні, окрім невеличкого брюнета, який мене обслуговує, він люб'язний; гадаю, що Люлю добре почувається серед таких типів, вона боїться йти в шикарніші місця, вона не впевнена в собі, її лякає, коли в якогось чоловіка вишукані манери, вона не любила Луї; хоча як на мене, тут вона може почуватися розкуто, бо чоловіки тут навіть без пристібних комірців: вони з люльками в зубах, вони жалюгідні і навіть не намітаються приховати своїх пожадливих поглядів; з усього видно, що в них нема грошей, щоб заплатити жінкам, проте не кохання за гроші бракує в цьому кварталі, воно навіть гидке; здавалося, що зараз вас поїдять очима, вони навіть не здатні ласкаво сказати вам про своє жадання, не зугарні просто запропонувати вам утіху".

Підійшов офіціант.

— Вам, пані, портвейн сухий?

— Так, дякую.

Він люб'язно додав:

— Яка чудова погода!

— Та воно й пора,— відповіла Ріретта.

— Справді, а то можна подумати, що зима ніколи не скінчиться.

Офіціант пішов, а Ріретта дивилася йому вслід. "Мені дуже подобається

цей гарсон,— подумала вона,— він знає своє місце і не дозволяє собі панібратства, проте в нього завжди знаходиться для мене слівце — маленький своєрідний вияв уваги".

Молодик, худорлявий і згорблений, нахабно втупився в неї; Ріретта стенула плечима й повернулася до нього спиною: "Коли хочеш пококетувати з жінками, то принаймні треба мати чисту білизну. Я йому скажу про це, якщо він заговорить до мене. Цікаво, чому вона не поїхала. Вона не хоче завдати Анрі болю, з її боку це велика жертва: жінка все-таки не має права марнувати своє життя на імпотента". Ріретта ненавиділа імпотентів фізично. "Вона мусить поїхати,— вирішила Ріретта,— її щастя поставлено на кін, я скажу їй: на щастя не грають. Люлю, ти не маєш права гратися своїм щастям. Я їй зовсім нічого не скажу, скільки можна втовкмачувати їй, не можна ощасливити людей усупереч їхній волі". Ріретта відчула в голові велику порожнечу, оскільки дуже натомила— ся, вона дивилася на портвейн, на ту липку рідину у склянці, що нагадувала розталу карамель, а якийсь голос у ній не вщухав: "Щастя, щастя",— це було прекрасне слово, зворушливе й значуще, і вона подумала, що якби хтось спитав її думки на конкурсі "Парі-суар", вона потвердила б, що це найпрекрасніше слово французької мови. "Чи хтось сказав би так? Вони б назвали інше: сила, мужність, бо вони чоловіки, а це має бути жінка, лишень жінки можуть це визначити; варто мати два призи, один для чоловіків,— і найкраще слово могло б бути Честь,— другий для жінок; я б виграла, вибравши Щастя; Честь і Щастя — майже рима, це забавно. Я їй скажу: "Люлю, ви

не маєте права відмовлятися від свого щастя. Вашого Щастя, Люлю, вашого "Щастя". Як на мене, П'єр дуже добрий, насамперед він по-справжньому чоловік, а по-друге, розумний, що зовсім не погано, він має гроші, буде у всьому їй догоджати. Він із тих чоловіків, які вміють полегшувати дрібні життєві тяготи, це жінці приємно; я більше люблю, коли вміють повелівати, це ніби й небагато, зате він уміє розмовляти з офіціантами, з власниками готелів; йому підкоряються, жінка з таким чоловіком мов за кам'яним муром. Он чого, можливо, найбільше й бракує Анрі. Крім того, треба подбати про здоров'я, маючи такого батька, як у неї, слід берегтися, приємно бути тендітною і прозорою і ніколи не відати ні голоду, ні сну, спати по чотири години й цілий день гасати по Парижу, щоб прилаштувати взірці тканин, але це від недосвідченості; їй потрібен раціональний режим — їсти потроху, я ж знаю, але часто й у визначені години. Вона доб'ється свого, коли її пошлють на десять років у туберкульозний санаторій".

Ріретта збентежено зупинила погляд на дзиґарі, що на перехресті Монпарнасу, стрілки його показували двадцять хвилин на одинадцяту. "Не розумію Люлю, у неї дивакувата вдача, я ніколи не могла збагнути, коли вона любила чоловіків, а коли вони їй набридали: однак із П'єром вона має бути задоволена, такий тип чоловіка принаймні відрізняється від її торішнього коханця Рабю чи Ребю, як я його величала". Цей спогад її розважив, але Ріретта стримала усмішку, оскільки з неї не спускав очей худорлявий молодик; вражена його поглядом, вона відвернулася. Ребю мав обличчя, поцятковане чорними вуграми, і Люлю забавлялася, вичавлюючи їх нігтями: "Це бридко, але то не її вина: Люлю не знає, що таке гарний чоловік, я обожую кокетливих чоловіків, насамперед їхні гарні речі: сорочки, черевики, вишукані барвисті краватки; це якщо хочете, страшне почуття, а водночас і лагідне, воно сильне,— але ця сила лагідна, воно ніби запах англійського тютюну, одеколону і їхньої шкіри, коли вони добре поголені, це не... це не жіноча шкіра, а справжня кордовська шкіра, їхні міцні руки змикаються довкола вас, ви кладете голову їм на живіт, відчуваєте ніжний сильний запах охайного чоловіка, вони нашіптують вам ніжні слова; у них гарні речі, добротні міцні черевики з телячої шкіри, вони шепочуть: "Моя люба, моя мила",— і ви

мало не зомліваєте. — Ріретта подумала про Луї, який торік покинув її, і серце в неї защеміло. — Самозакохана людина, що має купу дрібних приваб, перстень із печаткою, золотий портсигар і маленькі пристрасті... тільки такі зальотники можуть бути часом цинічніші за жінок. Найліпше — це сорокарічний чоловік, який дбає про себе, скроні в нього вже сивіють, волосся він зачісує назад, він худорлявий, широкоплечий, по-спортивному підтягнутий, який пізнав життя і буде добросердим та співчутливим. Люлю ще дівчинка, вона щаслива, що має такого друга, як я, бо П'єрові вона вже починає набридати і хтось би, може, й скористався цим на моєму місці, але я завжди кажу, щоб він набрався терпіння; коли він трошки ніжніший зі мною, я вдаю, ніби нічого не помічаю й починаю говорити за Люлю, і в мене завжди знаходяться слова, щоб похвалити її, та вона не заслуговує на те щастя, яке саме йде їй у руки, ні над чим не замислюється; хай би трохи пожила на самоті, як я, коли мене покинув Луї, і тоді б вона зрозуміла, що таке ввійти самій увечері до своєї кімнати, відпрацювавши весь день, і, нікого не побачивши, вмирати від бажання покласти голову на чиєсь плече. Цікаво, де набратися хоробрості, щоб устати вранці, піти на роботу, бути звабливою і веселою, додаючи снаги всім, тоді як хочеться радше вмерти, ніж жити далі".

Дзиґар вибив пів на дванадцяту. Ріретта думала про щастя, про блакитного птаха, про птаха щастя, про непокірного птаха кохання. Вона здригнулась: "Люлю запізнюється на півгодини, це нормально. Вона ніколи не покине свого чоловіка, їй для цього не вистачить сили волі. Вона залишається з Анрі переважно задля пристойності; дурить його, але оскільки він до неї звертається "Пані", вона вважає, що це не має значення. Люлю паплюжить його, але крий Боже, щоб хтось нагадав їй те, що вона казала вчора, вона розлютиться. Я зробила все, що могла, і я їй сказала те, що мала сказати,— тим гірше для неї".

Перед "Собором" зупинилося таксі, з якого вийшла Люлю. Вона несла велику валізу, і її обличчя було ніби врочисте.

— Я покинула Анрі,— крикнула вона ще здалеку.

Люлю, зігнувшись під тягарем ноші, підійшла ближче. Вона всміхалася.

— Невже, Люлю,— запитала Ріретта вражено,— ти не хочеш сказати?..

— Так,— кивнула Люлю,— по-всьому, я пішла від нього.

Ріретта ще дивилася недовірливо:

— Він знає? Ти про те йому сказала?

— Ще й як! — гнівно спалахнули очі Люлю.

— А як справи у тебе?! — запитала вона.

— Добре, моя маленька Люлю!

Ріретта не знала, що й думати, але здогадалася, що перш за все Люлю треба підбадьорити:

— Як це добре,— мовила вона,— яка ти хоробра.

Їй хотілося додати: от бачиш, зробити це не дуже важко. Але стрималася. Люлю була в піднесеному настрої: щоки в неї пашіли, очі сяяли. Вона сіла, поставивши біля себе валізу. На ній було сіре пальто, підперезане шкіряним паском, і світло-жовтий пуловер із стоячим коміром. Вона була простоволоса. Ріретті не подобалося, коли Люлю гуляла з нею без капелюха. Вона зразу відчувала, як її обіймає дивна суміш осуду і втіхи, Люлю в неї завжди викликала таке почуття. "Що я в ній люблю,— міркувала Ріретта,— то це її життєву снагу".

— Якщо коротко,— сказала Люлю,— то я вилила йому все, що накипіло на душі. Він був приголомшений.

— Я не можу отямитись,— мовила Ріретта. — Але який біс тебе ухопив, моя маленька Люлю? Ти перевершила саму себе. Ще вчора ввечері я віддала б голову на відруб, що ти його не покинеш.

— Це через мого меншого брата. Хай уже чоловік переді мною виставляється, та я не можу терпіти, коли він зачіпає мою родину.

— Але як це сталося?

— Де ж це офіціант? — спитала Люлю, похитуючись на стільці. — Офіціантів "Собору" ніколи нема на місці, їх не докличешся. Нас обслуговує отой малий брюнет?

— Атож,— відповіла Ріретта. — Знаєш, я його причарувала.

— Справді? В такому разі остерігайся прибиральниці, він постійно крутиться біля неї. Начебто залицяється, але, гадаю, це тільки привід, аби підглядати за жінками, що входять до вбиральні; коли вони виходять звідти, він їм дивиться просто у вічі, змушуючи червоніти. До речі, я повинна тебе на

хвилинку покинути, треба спуститися і подзвонити до П'єра, він зараз вельми здивується! Якщо надійде офіціант, замов для мене кави з вершками; я швидко, а по тому все тобі розповім.

Вона встала, ступила кілька кроків, а відтак, повернувшись до Ріретти, додала:

— Я дуже щаслива, моя маленька Ріретто.

— Люба Люлю,— мовила Ріретта, беручи її за руку.

Вивільнившись, Люлю легким кроком перетнула терасу. Ріретта дивилася їй услід. "Ніколи б не подумала, що вона на таке здатна. Яка вона весела! — міркувала Ріретта, трохи вражена,— все-таки наважилася покинути чоловіка. Якби вона мене слухала, то зробила б це давно. У всякому разі, це мені приємно; значить, я маю на неї великий вплив".

За якусь мить Люлю вернулася.

— П'єр був вражений,— мовила вона. — Він хотів подробиць, я скоро йому їх розповім, я снідаю з ним. А ще сказав, що можна поїхати завтра ввечері.

— Яка я рада, Люлю,— защебетала Ріретта. — Швидше розповідай. Саме цеї ночі ти це вирішила?

— Ти знаєш, я нічого не вирішила,— відповіла скромно Люлю,— все сталося само собою. — Вона знервовано вдарила рукою по столу. — Офіціанте, офіціанте! Він мене доконає, цей офіціант, я хочу кави з вершками.

Ріретта була шокована: на місці Люлю і за таких серйозних обставин вона б не тратила часу на біганину за кавою з вершками. В Люлю є щось миле, проте дивно, якою вона може бути пустою — справжня пташка.

Люлю пирснула від сміху:

— Якби ти бачила його обличчя!

— Цікаво, що на це скаже твоя мати,— мовила Ріретта поважно.

— Моя мати? Вона буде в за-хо-плен-ні,— відкарбувала впевнено Люлю. — Він поводився з нею негречно, вона це добре пам'ятає. Завжди їй дорікав моїм поганим вихованням, тим, що я пурхаю то там, то сям, що всяк бачив, яке я дістала виховання в крамничній підсобці. Розумієш, те що я вчинила, певною мірою залежало й від матері.

— Та що ж таки сталося?

— Він дав Роберу ляпаса.

— А що, Робер приходив до вас?

— Так, мимоходом, уранці, бо мати хотіла віддати його в науку до Гомпе. Мені здавалося, що я тобі про те казала. Він зайшов саме тоді, коли ми снідали,

і Анрі його ляснув.

— Але чому? — спитала Ріретта трохи роздратовано. Їй не подобалася манера розповіді Люлю.

— Вони перекинулися кількома словами,— мовила Люлю невиразно, — а малий не послухав, та ще і обізвав його старим пердуном, за що й отримав по щоці. Бо Анрі сказав, що хлопчисько невихований, авжеж, він тільки й знає, що це товкти; я розреготалася. Тоді Анрі встав,— ми снідали в майстерні,— і відважив йому намордня,— я б його вбила!

— Тоді ти поїхала?

— Поїхала? — перепитала здивовано Люлю. — Куди?

— Я подумала, що саме в ту мить ти його покинула. Послухай, моя маленька Люлю, розповідай все ладком, бо я не можу нічого второпати.

Скажи мені,— додала вона, вражена здогадом,— ти його справді покинула, га?

— Саме так, уже з годину я тобі це пояснюю.

— Гаразд. Тоді Анрі вдарив Робера. А потім?

— Потім,— вела далі Люлю,— я його зачинила на балконі, це виглядало дуже кумедно! Він був іще в піжамі, стукав у шибку, але розбити її не посмів, бо скупий, як лихвар. На його місці я б усе розтрощила, навіть якби й позбивала руки до крові. А потім прибули Тексьє. Тоді він до мене всміхнувся через вікно, вдаючи, ніби йому це приємно.

Підійшов офіціант. Люлю схопила його за руку.

— Нарешті, оце аж тепер! Вам не тяжко подати мені каву з вершками?

Ріретта, зніяковівши, трохи по-змовницькому всміхнулася офіціантові, але той зостався похмурий і стримано, немов докоряючи, вклонився. Ріретта з осудом подивилася на Люлю: та ніколи не могла добрати слушного тону в розмові з нижчими, вона була то занадто фамільярна, то занадто вимоглива і черства.

Люлю засміялася.

— Я сміюся, бо згадала Анрі в піжамі на балконі; він дрижав од холоду. Ти знаєш, мені так захотілося його замкнути. Він стояв у глибині майстерні, Робер плакав, а він йому вичитував мораль. Я відчинила балкон і сказала: "Поглянь, Анрі! Он таксі збило квітникарку". Він підійшов до мене: Анрі дуже любить квітникарку, бо дівчина сказала йому, що вона швейцарка, тож убив собі в голову, що та закохалася в нього. Анрі запитав: "Де? Де?" Я тихенько відійшла й, зачинивши за

собою двері, опинилася в кімнаті, а йому гукнула через шибку: "Це тебе провчить, ото знай, як знущатися над моїм братом". Він пробув на балконі більше години, втупившись у нас круглими очима, аж синій від гніву. Я йому показала язика, а Роберові дала цукерку; по тому я перенесла свої речі до майстерні й переодягнулася перед Робером, бо знала, що Анрі не терпить цього: Робер поцілував мене в руку і в шию, як справжній маленький чоловік; який він милий; ми поводилися так, ніби Анрі там не було. Через усе те я забула помитись.

— А він знай стовбичить за вікном. Це дуже кумедно,— сказала Ріретта, вибухаючи сміхом.

— Я боялася, щоб він не застудився,— перестала сміятися Люлю — у гніві забувають про все. Потім знову заговорила весело: — Він нам погрожував кулаком і весь час щось торочив, але я й половини не розібрала його слів. Тоді Робер пішов і подзвонили Тексьє, я їх впустила. Побачивши їх, Анрі дуже зрадів, почав розкланюватися на балконі, і я їм сказала: "Погляньте на мого любого чоловіченька, чи не схожий він на рибу в акваріумі?" Тексьє, привітавшись із ним через вікно, були трохи приголомшені, але промовчали.

— Я бачу цю картину, ніби вона в мене перед очима,— мовила Ріретта сміючись. — Ха-ха! Твій чоловік на балконі, а Тексьє в майстерні! — Вона повторила це кілька разів: — Ваш чоловік на балконі, а Тексьє в майстерні... — їй захотілося дібрати смішних і влучних слівець, щоб описати сцену з Люлю, їй здавалося, що Люлю не вистачає почуття гумору. Але нічого путнього не приходило в голову.

— Я відчинила балкон,— вела далі Люлю,— і Анрі повернувся до кімнати. Він мене поцілував перед Тексьє і назвав маленькою пустункою. "Маленькій пустунці захотілось пожартувати зі мною". Я засміялась, і Тексьє в свою чергу чемно всміхнулися, ми всі сміялись. Та тільки-но вони вийшли, він садонув мене кулаком у вухо. Тоді я вхопила щітку і зацідила його прямо по губах, розсікши до крові.

— Моя нещасна Люлю,— мовила Ріретта розчулено.

Але Люлю відкинула жестом будь-яке співчуття. Вона виструнчилася, войовниче трясучи своїми чорнявими кучерями, а очима метаючи блискавиці.

— Саме так доходять згоди: я йому витерла серветкою губи і сказала, що нічого від нього не хочу і більше його не люблю, тому мушу піти. Він почав плакати і пригрозив, що застрелиться. Але це вже не проходило: ти пригадуєш, Ріретто, торік, коли закрутилось із тими рейнськими землями, він мені про це наспівував день при дні, казав, ніби йде туди воювати. "Люлю, я скоро тебе покину, мене вб'ють, і ти жалкуватимеш за мною, тебе мучитимуть докори сумління за всі прикрощі, яких ти мені завдала". "Так,— відповіла я,— але ж ти імпотент і комісований по хворобі". Все-таки я його заспокоїла, бо він хотів замкнути мене в майстерні на ключ, отож я присяглася йому, що піду не раніше, ніж через місяць. Після цього Анрі почвалав до свого кабінету, очі в нього були червоні, а губа заклеєна шматочком пластиру, він був негарний. Я заходилася по господарству, поставила на вогонь сочевичну юшку і спакувала валізу. Я залишила йому на кухонному столі записку.

— Що ти йому написала?

— Написала,— мовила Люлю гордовито,— таке: "Сочевична юшка на плиті. Поїж і вимкни газ. У холодильнику шинка. Мені все це набридло і я кидаю тебе. Прощай".

Вони обоє засміялися, аж перехожі обернулися. Ріретта подумала, що збоку на них цікаво дивитися, і пошкодувала, що вони не сидять на терасі кав'ярні "В'єль" або кав'ярні "Мир". Коли жінки нареготалися і сиділи мовчки, Ріретта зауважила, що їм уже більше нема про що говорити. Вона була трохи розчарована.

— Треба бігти додому,— підводячись, сказала Люлю,— я маю ополудні зустрітися з П'єром. Що мені робити зі своєю валізою?

— Залиш її мені,— порадила Ріретта,— я її віддам зараз служниці. Коли я тебе знову побачу?

— Я зайду десь о другій, нам треба сходити у стільки місць: я не забрала й половини своїх речей, то хай би П'єр відшкодував мені грішми.

Люлю вийшла, і Ріретта підкликала офіціанта. Їй зробилося важко й сумно. Підбіг офіціант: Ріретта вже помітила, що він завжди пильнував, щоб підійти негайно, тільки-но вона погукає.

— З вас п'ять франків,— сказав він. Потім додав трохи холодно: — Ви обоє дуже веселі, ваш сміх було чути аж унизу.

"Люлю йому завдала болю",— подумала Ріретта з досадою. Відтак, зашарівшись, мовила:

— Моя подруга сьогодні трохи знервована.

— А вона миленька,— сказав офіціант щиро. — Я вам дякую, пані.

Він поклав до кишені шість франків і вийшов. Ріретта трохи здивувалась, але пробамкало полудень, і їй подумалося, що зараз Анрі ввійде до себе й помітить на столі записку Люлю: Ріретта втішено засміялася.

— Я б хотіла, щоб усе це відправили завтра вдень до готелю "Театр", що на вулиці Вандан,— мов справжня дама, сказала Люлю касирці. Потім повернулася до Ріретти:

— Все залагоджено, Ріретто, їх переправлять.

— Як прізвище? — запитала касирка.

— Пані Люсьєн Кріспен.

Люлю перекинула пальто через руку й побігла; вона швидко спустилася великими сходами Самаритянки. Ріретта поспішила за нею, кілька разів спіткнулася, мало не впала, бо не дивилася собі під ноги: вся її увага була прикута до жовто-блакитного силуету канарки, що витанцьовувала попереду неї! "А й справді, вона зліплена ласо..." Щоразу, коли Ріретта дивилася на Люлю ззаду чи в профіль, то дивувалася недоладності її форм, але не з'ясовувала, чому; це було просто враження. "Вона тонка і гнучка, але в ній є щось непристойне, в цьому я переконана. Вона робить усе, що тільки може, аби одяг облягав її тіло, та воно так і має бути. Вона каже, що соромиться своїх сідниць і тому вдягає такі спідниці, які обтягують зад. У неї сідниці невеличкі, мені б отакі, набагато менші за мої, але здаються більшими. Хоч і тонка в попереку, а зад у неї круглий, спідниця в обтяжку, зад немов розпирає її, та ще й витанцьовує".

Люлю обернулася, і вони всміхнулись одна одній. Ріретта думала про непристойне тіло своєї подруги з докором і млостю водночас: маленькі груденята з задертими вгору пипками, гладенька шкіра, геть жовта,— торкнувшись до неї, можна заприсягтися, що то гума,— довгі стегна, видовжений задерикуватий тулуб, витягнені кінцівки. "Тіло негритянки, — подумала Ріретта,— ну чисто негритянка, що танцює румбу". Скляні двері, які вони проминали, відбили повні Ріреттині форми. "Я здаюся спортивнішою,— подумала вона, беручи Люлю за руку,— коли ми зодягнені, вона ефектніша за мене, а глянути на нас голих — я, безперечно, краща".

Вони якусь хвильку мовчали, згодом Люлю озвалась:

— П'єр був милий. Ти, Ріретто, також мила, я вдячна вам обом.

Вона проказала це ніби вимушено, але Ріретта не звернула уваги: Люлю ніколи не вміла ввічливо подякувати, вона була надто сором'язлива.

— Це мені гидко,— бовкнула раптом Люлю,— а я все-таки мушу ще купити собі бюстгальтера.

— Тут? — здивувалася Ріретта. Вони саме проходили повз крамницю білизни.

— Ні. Я просто побачила, тож і згадала про це. По бюстгальтер я піду до Фішера.

— На бульвар Монпарнас? — вигукнула Ріретта. —— Зрозумій, Люлю, — вела вона серйозно,— не варто так часто з'являтися на бульварі Монпарнас, надто зараз: ми можемо ненароком натрапити на Анрі, це була б зустріч не з приємних.

— На Анрі? — перепитала Люлю, знизуючи плечима. — Це ж чому?

Від обурення щоки в Ріретти почервоніли.

— Ти все та сама, моя маленька Люлю,— коли тобі щось не до вподоби, ти неймовірно вперта. Хочеш іти до Фішера, то переконай мене, що ми не зустрінемо Анрі на бульварі Монпарнас. Ти ж добре знаєш, що він кожного дня там прогулюється о шостій вечора, це його маршрут. Ти мені про це сама розповідала: він піднімається вулицею Північних Оленів до міністерства закордонних справ, що на розі Распей-бульвару, і очікує на трамвай.

Читати далі ?